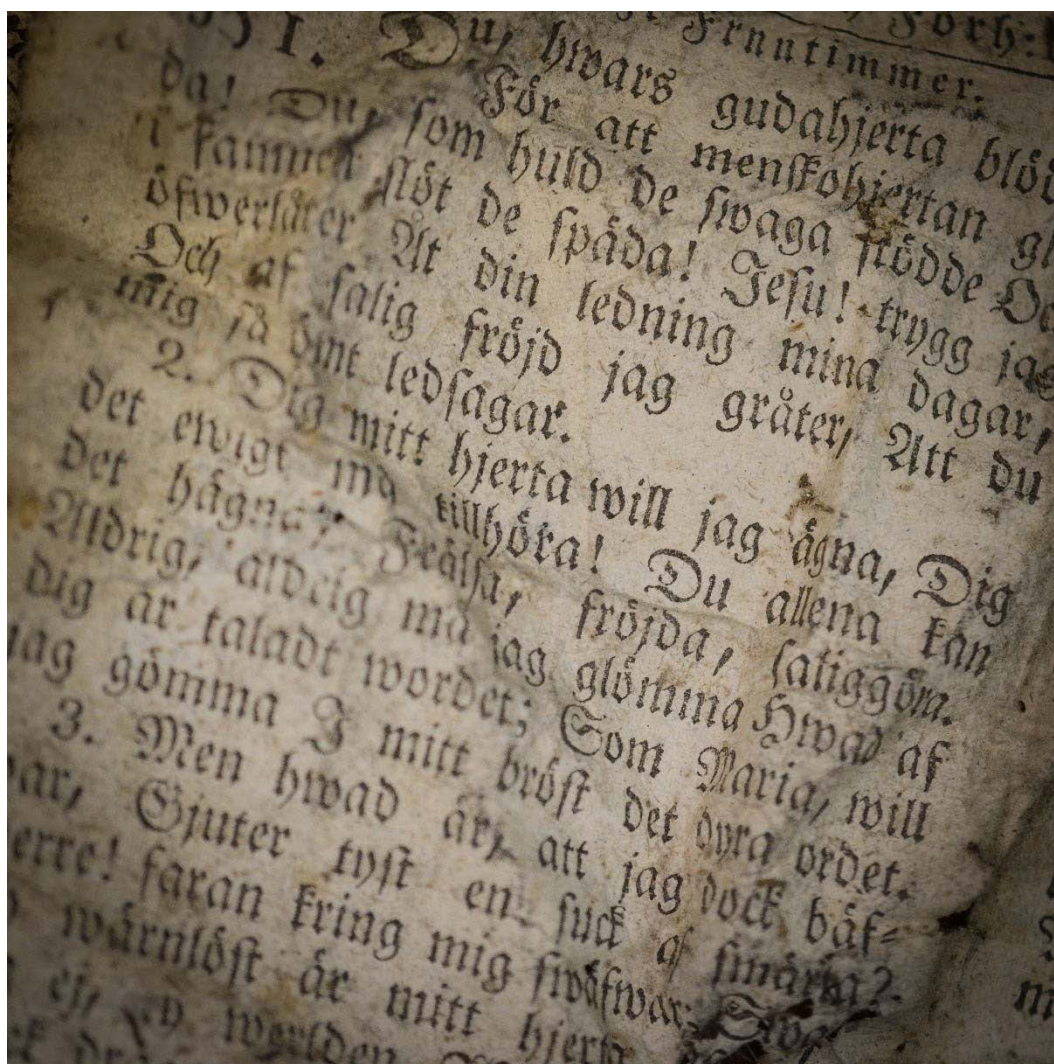

Tosterups kyrka

Tosterups socken, Tomelilla kommun, Skåne län
Arkeologisk vindsstädning 2022
Krister Kåm Tayanin

Titel: Tosterups kyrka.
Författare: Krister Kàm Tayanin
Kulturmiljörapport: 2022:14

Omslagsbild: Detaljfoto på kyrklig text funnen på vinden.
Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	5
Fornlämningsmiljö	6
Byggnadsarkeologi	9
Tidigare arkeologiska iakttagelser	13
Förmedling.....	13
Genomförande och resultat	14
Fynd.....	20
Tolkning	21
Framtida vindsstädningar	21
Administrativa och tekniska uppgifter	22
Referenser	23
Internetsidor.....	23
Bilagor.....	24
Bilaga 1 Fyndbilder.....	24
Bilaga 2 Bilder på ostädade och städade ytor samt byggnadsdetaljer.	34
Bilaga 3 Byggnadstekniska termer.....	40

Sammanfattning

- Inför takrenovering och ombyggnad av klockbock i Tosterups kyrka i Tosterups socken, Tomelilla kommun i Skåne, har Kulturens arkeologer i samarbete med Smedstorps församling utfört en kyrkvindsstädning.
- Kyrkvindsstädningens syfte var att frilägga remstycken och andra träkonstruktioner inför skadeinspektion och vidare arbeten av timmerman Jens Ingvad från Österlens Byggnadshantverk AB. Kulturens arkeolog systematiserade städningen och analyserade kulturhistoriskt material och samlade in fynd, samt författade denna rapport.
- Kyrkvindsstädningen var dammig och mödosam, men utfördes på kortare tid än beräknat, mycket beroende på kyrkvaktmästarnas höga arbetskapacitet och goda samarbete med Kulturens arkeolog. Sammanlagt har massor med en vikt uppskattad till cirka åtta ton avlägsnats från vinden bestående av organiskt material och äldre byggmaterial blandat med postindustriellt byggmaterial.
- Vid kyrkvindens sydöstra ände framkom, i jord och torvmassor, köksavfall, i form av djurben. I dessa massor framkom även två käkfragment, en ryggkota och två revben som med största sannolikhet kommer från människa. Anledningen till att människoben endast påträffades vid kyrkvindens södra långsida och inte vid den norra, ligger i kyrkobyggnadens omstrukturering. Tosterups kyrka uppfördes sannolikt under 1100–1200-talet som en romansk stenkyrka. År 1598 revs många av kyrkans murar inför en större omgestaltning. Byggnaden breddades söderut och förlängdes troligtvis även mot öst och väst. Endast långhusets norra vägg kvarstår av den medeltida byggnaden. För att isolera vinden och förhindra kallras har jord och torv från kyrkogården med omnejd brukats. När kyrkan först uppfördes var marken troligtvis inte brukad som gravplats sedan tidigare, men år 1598 när den södra långsidan tillkom hade kyrkogården varit i bruk under hundratal år. När den långsidan senare isoleras följde därför ben från störda gravar med upp i massorna.
- Resultaten från vindsstädningen styrker att kyrkvindsstädningar inte bör ses som en vanlig städning, utan som en möjlighet till att fördjupa förståendet i kyrkobyggnadens tillkomst och utveckling genom systematisk grävning samt dokumentation av processen och fynd.

Figur 1. Platsen för undersökningen är markerad med en röd stjärna. Kartan är hämtad ur fornsök.

Inledning

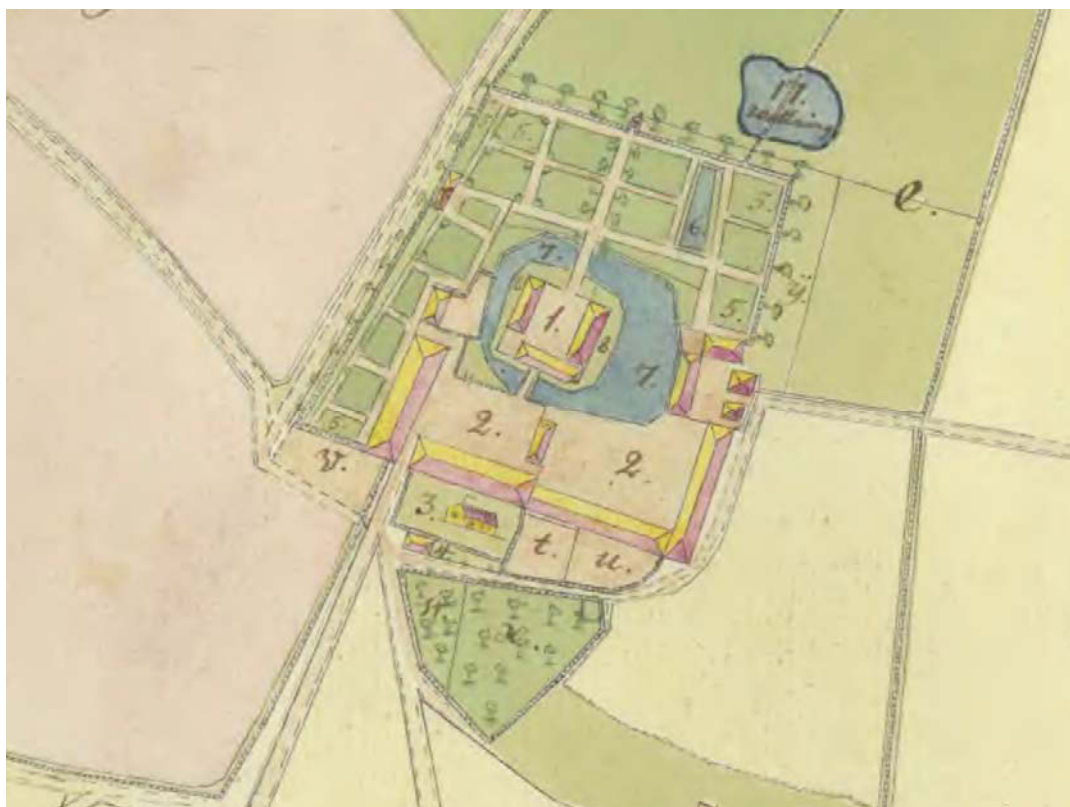
Inför takrenovering och ombyggnad av klockbock i Tosterups kyrka, Tosterups socken, Tomelilla kommun i Skåne, har Kulturens arkeologer utfört en kyrkvindsstädning åt Smedstorps församling. Församlingen har fått tillstånd att utföra arbetena av Länsstyrelsen i Skåne (Dnr: 433-6573-2022, Kulturens Intrasisnr: A_2022_0003). Underlag för åtgärderna har tagits fram av stiftsingenjör Anders Burman, Lunds Stift och timmerman Jens Ingvad på Österlens Bygghantverk AB. Som antikvarisk expert anlitas bebyggelseantikvarie Carita Melchert från Kulturen.

Figur 2. Foto över Tosterups kyrka taget från sydväst. I bakgrunden till väster om kyrkan skymtar Tosterups slott med sitt fyrkantiga torn.

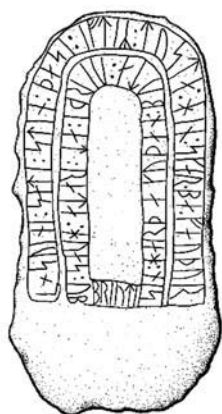
Fornlämningsmiljö

Den vitkalkade kyrkan i Tosterup ligger beläget i mjukt böljande sydöstkånska, fullåkersbygd med en rik kulturhistoria. Närmiljön är starkt präglad av Tosterups slott som ligger precis kant i kant, norr om kyrkan. De äldsta kända delarna av slottet är från 1400-talet, dock står Tosterup omnämnt i de historiska källorna redan år 1323, då riddare Anders Jacobson stod som ägare av Tosterups huvudgård. Namnet Tosterup härrör från Kung Toste vars gravhög, enligt 1700-tals källor, ska ha legat väster om slottet. Under 1600-talet murades en runsten från Kung Tostes hög in i Glemminge kyrkogårdsmur. Runstenen har daterats till sen järnålder cirka 980–1015 e. Kr (Börjesson 2017:3). Gravhögen och runstenen är tydliga indikationer på att platsen varit viktig redan under järnålder. Förhållandet mellan huvudgård och kyrka är en tradition som sträcker sig ner till järnålder vilket avhandlas i boken "By huvudgård och kyrka: studier i Ystadsområdets medeltid" (red Andersson & Anglert 1989). Kombinationen huvudgård och kyrka förekommer på andra platser i Skåne: Bjäresjö, Färlöv, Stora Herrestad, Östra Ingelstad, Katslösa, Hyby, Västerstad, Trolle-Ljungby (Hansen 2013:8). Ett par hundra meter söder om kyrkan, ungefär där den nyare kyrkogården idag ligger, låg fram tills 1500-talet Tosterups by (Börjesson 2017:4).

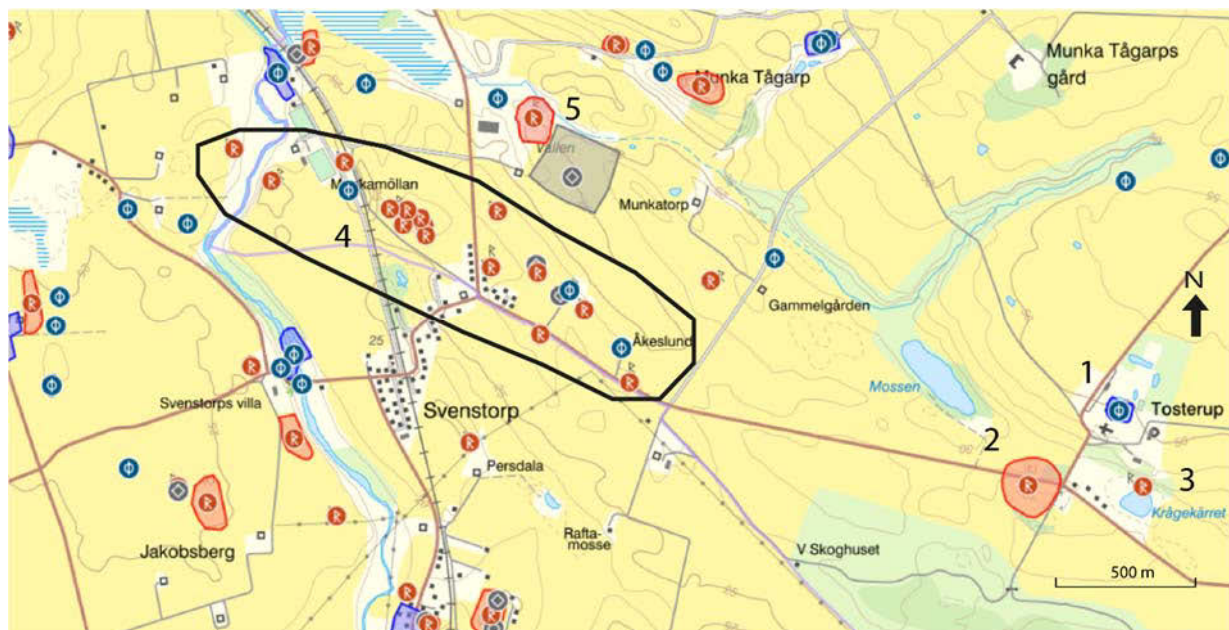

Figur 3. detalj som visar Tosterups slott och kyrka ur karta från år 1779 (Lantmäteriets kartor).

Cirka tre kilometer väster om Tosterup meandrar Nybroån i en nord-sydlig utsträckning. Vid ån i närheten av dagens Munkamölla, finns ett stort antal fornlämningar, bland annat en koncentration av gravhögar. Dessa är på grund av intensivt odlande endast synliga som små förhöjningar i topografin. Strax norr om gravhögarna finns den medeltida borglämningen kallad Vallen. Vallen tros vara uppförd av ätten Grim under 1200-talet och raserad av Drottning Margarete I under 1300-talets borgarkrig (Fornsök).

Figur 4. Glemmingestenen, som ursprungligen ska ha stått vid Runstenen Kung Tostes hög i Tosterup är idag inmurad i kyrkogårdsmuren i Glemminge. Stenens inskription lyder på modern svenska "Sven satte denna sten efter Toste den skarpe (tappre), sin fader, en mycket bra herreman. Mätte den förgås som bryter högen" (Börjesson 2017:3).

Figur 5. Karta hämtad ur fornsök. 1.Tosterups slott och kyrka. 2. Läget för Tosterups medeltida by. Byn införlivades i godset under 1500-talet och ligger inte kvar. 3. Rester av kalkugn. 4. Koncentration av gravhögar. 5. Läget för borglämningen Vallen (Fornsök).

Byggnadsarkeologi

I följande stycke kommer en kort och översiktlig byggnadsarkeologisk redogörelse av Torsterups kyrka med fokus på de delar som är synliga på vinden. Kyrkan i Tosterup har genomgått flertalet omfattande renoveringar och utgör ett spännande byggnadsarkeologiskt objekt. Kyrkan uppfördes någon gång under 1100–1200-talet, i den då rådande romanska stil som kännetecknas bland annat av robusta väggar och runda valv. Byggmaterialet består av kalkstensflis, som är ett vanligt förekommande byggmaterial i regionens romanska kyrkor och troligtvis lokalt anskaffat. Kyrkan utgjordes ursprungligen av långhus, kor och möjligtvis en absid i öst. I väst under kyrktornet finns ett tunnvalv som även det möjligtvis kan tillhöra kyrkans tidigare faser (se figur 6). Den norra ingången var ovanligt nog placerad centralt vid kyrkans norra långsida. Vanligtvis tenderade dessa portaler att vara mer västligt belägna, dock finns det andra kyrkor med liknande placering av ingång, så som Sankta Maria kyrka i Vä, Sankta Maria kyrka i Åhus, Sankt Olof kyrka på Österlen och framförallt Lunds Domkyrka (Börjesson 2017:4 ff).

Under 1400-talet genomfördes en omgestaltning av kyrkan, den norra portalen murades igen och under åren 1450–1475 dekorerade Vittskövlemästaren väggarna med kalkmålningar (se figur 7). Under 1500-talet genomfördes ett stort antal omfattande ändringar på byggnaden, finansierade av Braheätten som var dåvarande patronus till kyrkan. År 1598 påbörjades breddning av långhuset, man la till vapenhus, gravvalv under koret, koret breddades och förlängdes. Kyrkan som tidigare troligtvis haft ett platt trätak eller en öppen planlösning fick nu även gotiska valv. Det som kvarstår av den medeltida kyrkan efter 1500-talets rigorösa ändringar är troligtvis långhusets och korets norra sida samt triumfbågens norra del, möjligtvis kan några murrester i kyrkans västra delar även de vara medeltida. Som tidigare nämnt är detta inte en djuplodande byggnadsarkeologisk redogörelse utan endast en översiktlig. För en mer ingående redogörelse se Börjessons Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning av Tosterups kyrka (Börjesson 2017).

Figur 6. I kyrkans västra ände dokumenterades ett tunnvalv som tillhör kyrkans tidigare fasad. Direkt på tunnvalvet har därefter kyrktornet byggts. Trappan på bild leder upp till klocktornet.

Figur 7. Kalkmålningarna på kyrkans norra vägg är allt som återstår av Vittskövlemästarens kalkmålningar. På bilden syns tydligt hur de gotiska valven från år 1598 täcker över de övre delarna av kalkmålningarna.

Figur 8. På vinden påträffades spår av återanvänt timmer så som dessa hanaband. I hanabanden finns tydliga fogar uthuggna för stödben. På det bakre hanabandet sitter vinklarna för stödbenen fel, vilket tyder på att bjälken som utgör hanabandet återanvänts och monterats upp och ner. På hanabanden finns markeringar i form av små trianglar som visat hantverkarna vilka bjälkar som hör ihop.

Figur 9. I muren på kyrkans östra kortsida dokumenterades spår av tidigare bjälkar som visar på den ursprungliga takhöjden. För att förtydliga har avtrycken efter bjälkar markerats med rött. Hanabandet i förgrunden är ytterligare ett exempel på återanvänt timmer. Vid hanabandets södra ände (till höger) finns en fog uthuggen. Stödbenet på hanabandets norra ände (till vänster) visar tydligt att vinkeln på fogen är fel. Inom den röda cirkeln går det även att se att en ny fog huggits ut över den äldre.

Figur 10. Schematisk bild över taklaget i kyrkans östra vägg.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Vid själva kyrkan och godset har inga tidigare arkeologiska undersökningar gjorts och inga arkeologiska undersökningar har företagits i det direkta närområdet heller. De närmaste arkeologiska undersökningarna har gjorts inom ett par kilometers omkrets från Tosterup. Cirka 7 kilometer nordväst om Tosterup utförde Bertil Helgesson vid Sydsvensk Arkeologi AB år 2013 en inventering av Högestad inför uppförandet av en vindpark. Området besitter en stor del fornlämningar som till stor del är daterade till äldre bronsålder, det vill säga cirka 3500 år gamla. Många av fornlämningarna utgörs av överplöjda gravhögar. Inom Helgessons undersökningsområde påträffades av plogen blottade stenar, som tillhört några gravhögar som på en karta från år 1767 benämns Buddahögarna (Helgesson 2013). Cirka 3 kilometer sydöst om Tosterup genomförde år 2015 Leif Jönsson från Österlenarkeologi en förundersökning på fastigheten Glemminge 39:6, som kom att beröra Glemminges medeltida bytomt. Enligt kartmaterial från 1700-talet fanns där fem gårdar som Jönsson hittade spår efter i sökschakten. Fyndmaterialet visade på ett tidsspänn mellan 1600-talet och 1800-talet. Keramik av sorten äldre rödgods, påträffades vilket pekar på att platsen bebotts redan under 1200–1300-talet (Jönsson 2016). År 2017 utförde Österlenarkeologi en förundersökning inför nybyggnation av bostadshus. Fornlämningarna som berördes var ett flatmarksgravfält (fornlämning L1991:4629) och ett möjligt boplatsoområde (L1991:4921). I schakten påträffades endast en härd som med säkerhet kunde bedömas vara av arkeologiskt intresse (Jönsson 2017).

Under 1980-talet gjordes omfattande arkeologiska undersökningar cirka 1,5 kilometer västerut i Bjäresjö. Spår efter en hallbyggnad med anor från sen järnålder framkom, mycket pekar på att en träkyrka även legat intill hallbyggnaden. Mycket pekar på att Hallbyggnaden och träkyrkan bygger på en liknande tradition som Tosterups slott och kyrka (Hansen 2013).

Förmedling

Det är av vikt, både för Kulturen och församlingen att nå ut till den breda publiken vid den här typen av ärenden, speciellt då vi arbetar undanskymt uppe på en kyrkvind där ingen från allmänheten passerar förbi och kan ställa frågor. Därför producerades tre filmer som publicerades på instagramsidan "Kulturens_arkeologer". Två av filmerna behandlade själva arbetet på vinden, den tredje filmen visade upp några av fynden som gjordes. Instagramlänkarna till filmerna får gärna spridas av Svenska kyrkan och Smedstorps församling. Vid framtida ärenden kan om önskas även blogginlägg och 3D-modeller av kyrkvindarna produceras för församlingarna att visa sina medlemmar.

Genomförande och resultat

Vindsstädningen var del av ett större arbete på Tosterups kyrka där takstrukturer och klockboken i tornet behövde renoveras. Syftet med vindsstädningen var att frilägga remstycken och andra träkonstruktioner på kyrkvinden så att timmerman Jens Ingvald från Österlens Byggnadshantverk AB kunde utföra en skadeinspektion och vidare arbeten. Om tid fanns skulle även svicklarna friläggas och en dammsugning av vinden utföras. I samråd med delar av kyrkorådet och Lunds stiftsingenjör Anders Burman beslutades att det inte var lönt att dammsuga, då renoveringsarbetena skulle röra upp damm igen. I samråd med Anders Burman beslutades även att svicklarna skulle lämnas fyllda, då risken att störa valven var hög. Detta då valvfoten inne i kyrkan inte gick ner hela vägen till golvet och i putsen nere i kyrkan sågs flertalet sprickor vid valven.

Figur 11. Bild från startmötet inför vindsstädningen, i bakgrunden ses kryssvalven som byggdes år 1598. På mötet deltog byggnadsantikvarie Lena Hector, Lunds stiftsingenjör Anders Burman, kyrkvaktmästare Anders Svensson, ledamöterna för kyrkorådet Bo Larsson och Paul Danielsson, ordförande för kyrkorådet Bertil Nilsson, Timmerman Jens Ingvald från Österlens Byggnadshantverk AB och Kulturens arkeolog Krister Kåm Tayanin.

Figur 12. Bilden är tagen innan städningen från sydväst och visar kyrkvindens sydöstra hörn i område Ö1 (jämför figur 15). På bilden syns århundraden av torkad fågelspillning och den södra änden av kyrkvindens östligaste remstycke. Som synes är remstycket i väldigt dåligt skick.

Figur 13. Fotot är taget från nordväst och visar övergången mellan områdena Ö1 och S1 i städat skick (jämför figur 15). Samma ände av remstycket syns på bilden ovan. Notera det sentida teglet som murats precis under taksponten. Den röda streckade linjen visar avtrycket efter en bjälke i taklaget. Till höger om den röda streckade linjen skiljer sig muren avsevärt, stenarna tycks murade utan ordning och saknar puts. Kanske rör det sig om en hastigt utförd lagning.

På Tosterups kyrkvind avlägsnades kulturlager bestående av organiskt material samt byggavfall till en uppskattad vikt kring åtta ton. Smedstorps församling tillhandahöll Kulturens arkeolog med kyrkvaktmästare som skötte merparten av det tunga grovjobbet inne på vinden. Kyrkvindsstädningen sammanföll med en arbetsintensiv tid för kyrkvaktmästarna, då de även skulle plantera tusentals påskliljor och iordningställa kyrkogårdarna i församlingen inför påskhelgen. Därför kom antalet vaktmästare på vinden att alternera mellan två till fyra. Vaktmästarna som ingick i arbetsgruppen utgjordes av Brittmarie Walther, Gerd Zinnerström, Anders Svensson, Andreas Palm och Benny Nilsson.

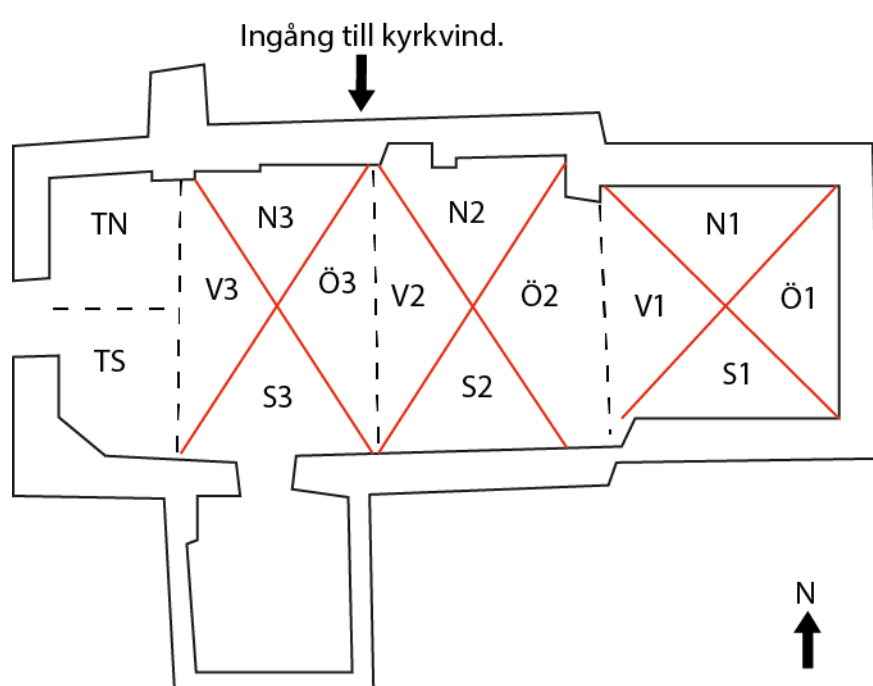
Figur 14. Kyrkvaktmästarna som deltog i vindsstärningen utgjordes av (från vänster) Gerd Zinnerström, Andreas Palm, Brittmarie Walther och Anders Svensson.

Figur 15. Kyrkvindsstädningen var ett dammigt och mödosamt arbete. På bilden står kyrkvaktmästarna Anders Svensson och Benny Nilsson efter en dag på kyrkvinden.

Rent praktiskt gick städningen till så att Kulturens arkeolog systematiserade och dokumenterade processen och fynd som påträffades. Vinden delades in i tolv zoner efter väderstreck och läge för områdesindelning se figur 16. Vaktmästarna fyllde hinkar med massor som de sedan langade ut via en lucka som tagits upp i skiffertaket. Arkeologen stod utanför på byggnadsställning där massorna lades upp på hackbord, där de översiktligt gick igenom med grävsked och en mindre metalldetektor kallad för en pinpointer. Därefter omhändertogs eventuella fynd och massorna östes ner i en störtrumma som ledde ner till

en skopa på ett mindre fordon i storlek med en åkgräsklippare. Massorna kördes sedermera iväg och dumpades i ett flak beläget söder om kyrkogårdsmuren. Det kan inte nog påpekas hur arbetseffektiva kyrkvaktmästarna från Smedstorps församling var, och hur bra samarbetet med Kulturens arkeolog gick. Detta bidrog till att kyrkvindsstädningen avklarades på endast fem arbetsdagar med ytterligare en dag i fält för dokumentation. Vid framtida uppdrag med liknande premisser, bör arbetsstyrkans skick, som församlingen bidrar med beaktas som en faktor i tidsplaneringen. Då arbetet på vinden rev upp en stor mängd damm som även innehöll torrt fågelträck var det av yttersta vikt att andningsmasker med rätt sorts filter användes och att en god handhygien hölls inför matpauser.

Figur 16. Schematisk karta över kyrkan med områdesindelning baserad på domkyrkoarkitekt Eiler Græbes planritningar från år 1955 i skala 1:200 (Domkyrkoarkivet, LUHM). Kryssvalven är markerade med röda streck och bildar tre stycken travéer med den första i öst och den tredje i väst. Ytorna mellan valvbågarna har benämnts efter väderstreck och tillhörande travé. Längst i väst delades ytorna i tornet in i ett nordlig och ett sydligt område.

Figur 17. Ute på byggställningen gjordes en översiktlig genomgång av massorna på ett hackbord. Bilden visar metalldetektorn, en skopa och en grävsked samt ett urval av fynd bestående av en medicinflaska och spik som ligger på ett blad med kyrklig text.

Arbetsfördelningen där arkeologen inte grävde gjorde att en detaljerad stratigrafi inte dokumenterades, men via iakttagelser har en grovt schematisk stratigrafi upprättats. Sammantaget dokumenterades fyra kontexter (lager) bland massorna på vinden. Överst framkom ett tjockt organiskt lager bestående av fågelavföring med stort inslag av fågelskelett, sentida byggavfall och enstaka föremål förknippade med sentida renoveringsarbeten så som en äldre murslev, ett sågblad samt enstaka tidningsblad daterade till 1901 och 1903 (kontext 1). Kulturlagret av fågelavföring hade en mäktighet mellan 0,10 – 0,30 meter.

Ytterligare ett organiskt kulturlager påträffades på vinden (kontext 2). Lagret bestod av en stor mängd små pinnar och små grenar upp till käppar med en längd kring halvmetern samt även halm. Kontexten har förekommit som ett sporadiskt tunt lager, ibland uppblandat med kontext 3, men med en större koncentration kring skorstenen vid områdena N2, V2, S2 samt i den norra halvan av tornet, område TN (torn norr). Kontexten hade en varierande mäktighet från cirka 0,05 – 0,50 m. Sannolikt består kontexten av material som fåglar tagit med sig till vinden i syfte att bygga bo. Det skulle förklara den stora ansamlingen kring skorstenen där det förmodligen varit varmare att ha sitt bo. I kontexterna 2 och 3 påträffades enstaka byggavfall.

Figur 18. Fotot är taget från väst och visar tjockleken på kontext 2 i område TN. När bilden togs hade redan cirka 0,25 m fågelspillning tagits bort. Sammantaget togs cirka 0,70 m kulturlager bort i område TN.

Under kontext 2 dokumenterades på vissa ställen ytterligare ett organiskt kulturlager som utgjordes av torv och jord (kontext 3). Kulturlagret har troligtvis lagts upp på vinden i isolerande syfte. Vid den sydöstra delen av kyrkan påträffades i kulturlagret djurben och enstaka fragment av skelett från människa. Tjockleken på jord och torvlagret har varierat kring 0,15 – 0,20 m.

Kontext 4 utgjordes av sand, grus, murbruk, tegelbrockor, sten och fragment av taktegel. Kontexten låg direkt på murkrönen och tolkas vara barlast till valven och överblivet byggavfall och hade en tjocklek på cirka 0,20 m.

Fynd

Majoriteten av fynden som framkom utgjordes av blandat byggavfall från flertalet arbeten som utförts vid flera olika tillfällen uppe på vinden. Byggavfallet bestod bland annat av, tegelbrockor av storstenstegel, vingtegel av sentida typ, murbruk som fallit av från valvkullarna, sten från murarna, spik av olika slag och åldrar, huggspån efter finjusteringar av träbjälkar, en äldre murslev, ett sågblad för att kapa metall, flaskor och tidningar som byggarbetarna lämnat kvar. Dessa fynd ger en helhetsbild över den mångfald av arbeten som utförts på vinden. Vissa gjorda med en professionell noggrannhet och vissa lite mer hastigt utförda.

Andra kategorin fynd var förknippade med kyrkan och utgjordes av sidor ur äldre kristna texter, en träblomma som troligtvis varit en dekorativ detalj inne i kyrkan och en liten medicinflaska i ofärgat glas med innehållet kvar som en intorkad gul krusta. Fyndfoton redovisas i bilaga 1.

Det osteologiska materialet utgjordes av både djur och människoben, men då ingen osteologisk analys budgeterats gick det inte att artbestämma benen. Endast en grov indelning mellan djurben och ben som utan tvekan var från människa gjordes. Djurbenen tolkas som köksavfall som hamnat kring kyrkogården eller i kyrkogården då man gjort markarbeten för att höja marknivån. Att höja marknivån på kyrkogårdar har varit vanligt förekommande praxis, vilket ökat markdjupet så att fler gravar fått plats på höjden. De mänskliga kvarlevorna som påträffades på vinden har följt med i jord och torvmassorna som tagits i eller kring kyrkogården och lagts upp på vinden i isolerande syfte. När kyrkan byggdes vid 1100–1200-talet bestod området av jungfruelig mark i fråga om gravar. År 1598 när kyrkan breddades och den södra långsidan tillkom hade kyrkogården varit i bruk under hundratals år. Under dessa hundratals år har nya gravar grävts vilket medfört att äldre gravar störts. Skelettdelar från äldre gravar har på så sätt spridits och legat kontextlöst i kyrkogårdsjorden. När dessa jordmassor sedan lagts upp på vinden, som isolering och barlast, efter 1598 års omgestaltning, har således enstaka människoben följt med.

Tolkning

Under vindsstädningen på Tosterups kyrkvind växte ny kunskap fram, över de många arbeten som utförts på byggnaden och över individerna som utfört arbetena. I bjälkar och andra konstruktionsdetaljer påträffades spår efter hantverkstekniker och verktyg. Vissa bjälkar var tydligt återanvända och träslagen i virket varierade. De murade valven vittnade om skickliga byggmästare och hantverkare, medan andra byggdetaljer som oftast utgjordes av lagningar verkade mer enkelt utförda. Detta speglar troligtvis ett sammanhang där specialiserade hantverkare uppfört kyrkan, medan lokala allt-i-allo förmågor skött underhåll av byggnaden (se figur 13).

I Tosterup framkom inga medeltida fynd, vilket troligtvis berodde på den stora ombyggnationen som företogs år 1598. Dock framkom fynd med efterreformatorisk datering, såväl profana som kyrkliga. Många av fynden utgjordes av kvarlämnade verktyg och byggavfall från arbeten som utförts på vinden. Vissa fynd gav en mer personlig inblick, exempelvis medicinflaskan som framkom vid tornet. Den vittnar om en person med förmodade hälsobekymmer, som utfört sitt jobb i kyrkan.

Framtida vindsstädningar

Kyrkvindsstädningar bör inte ses som en vanlig städning utan som en möjlighet till att fördjupa kunskapen om kyrkobyggnadens tillkomst och utveckling genom ett systematiskt städande, samt dokumentation av processen.

Vid framtida kyrkvindsstädningar, kan dendrokronologiska analyser göras för att datera virket, vilket skulle ge en mer detaljerad bild av kyrkobyggnadens utveckling. För att bevara och öppna upp vindarna för allmänhet och forskare, kan förslagsvis en 3D modell upprättas. Under städningens gång gjordes enstaka förmedlingsinsatser i form av publicerade filmer på instagram. Detta kan utökas med populärvetenskapliga artiklar och blogginlägg. För att få extra bra spridning kan även pressen involveras, allt för att sprida kyrkobyggnadernas kulturhistoria.

Administrativa och tekniska uppgifter

Landskap	Skåne	Län	Skåne
Typ av exploatering	Renovering av tak och ombyggnad av klockbock		
Uppdragsgivare	Smedstorps församling		
Typ av undersökning	Kyrkvindsstädning		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Krister Kåm Tayanin		
Övrig personal	Gertie Ericsson,		
Personal från uppdragsgivaren	Brittmarie Walther, Gerd Zinnerström, Anders Svensson, Andreas Palm och Benny Nilsson.		
Fältarbetstid	28/3 - 5/4-2022		
Fälttid			
Arkeolog	44 h		
Dokumentation	16 h		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	44 x 800= 35 200 SEK		
Rapport	32 x 800= 25 600 SEK		
Dokumentation	16 x 800= 12 800 SEK		
Fyndhantering	8 x 800= 6 400 SEK		
Traktamente	8 x 66= 528 SEK		
Summa:	80 528 SEK		
Kostnad övrigt			
Hyrbil	4 800 SEK		
Drivmedel	1 090 SEK		
Summa	5 890 SEK		
Summa, faktisk	86 418 SEK		
Summa, beslutad	120 700 SEK inkl moms		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Fynd återlämnade till Smedstorps församling		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation			
Foto	34 digitala fotografier		

Referenser

Börjesson, K. 2017, Tosterups kyrka, Lunds stift, kulturhistorisk karaktäristik och bedömning. Svenska kyrkan Lunds stift. Regionmuseet Kristianstad, Landsantikvarien i Skåne.

Helgesson, B. 2013. Tjörneröd och Högestad Arkeologisk inventering och kulturmiljövärdering för vindbruksparker del Högestad. Eljaröd och Högestad socknar Tomelilla och Ystad kommuner Skåne län. Sydsvensk arkeologi rapport 2013:8.

Hansen, K. 2013, "Toke lät kyrka bygga..." Aristokratiska gårdar och kyrkor i det medeltida Lund. Kandidatuppsats i historisk arkeologi Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds Universitet.

Jönsson, L. 2016. Arkeologisk förundersökning 2015. RAÄ Glemminge 38:1. Glemminge socken i Ystads kommun Skåne län. Österlenarkeologi Rapport 2016:1

Jönsson, L. 2017. Avgränsande arkeologisk förundersökning 2017 Munka Tågarp 26:1 Enfamiljhus. RAÄ Tosterup 5:1 och 31:1, Tosterups socken i Tomelilla kommun, Skåne län. Österlenarkeologi Rapport 2017:6

Internetsidor

[Fornsök \(raa.se\)](http://raa.se)

[Historiska Kartor och Akter \(lantmateriet.se\)](http://lantmateriet.se)

Bilagor

Bilaga 1 Fyndbilder.

Överst en sentida keramikskärva av typen vitgods. Nederst en keramikskärva av typen yngre rödgods som utgjort kanten av ett fat.

En ornerad skärva av keramiktypen yngre rödgods med en grov datering kring 1700- 1800-talen.

En till synes snabbt ihopsatt borste. Kanske en kvarleva från en tidigare städning av vinden som aldrig slutfördes.

På figur 13 syns sentida tegel som murats upp mot taket, sannolikt har denna murslev använts vid dessa arbeten och sedan lämnats kvar.

Detta verktyg i järn har suttit skaftat på ett trähandtag en gång i tiden och troligtvis brukats till att rensa ogräs. På vinden har den förslagsvis använts som murslev vid samma tillfälle som mursleven på fotot ovan användes.

Den här ölflaskan har letat sig upp på kyrkvinden från Tingsryd i Småland. Flaskan låg synligt högt upp bland kulturlagerna, och är kanske de läskande resterna efter en byggarbetares lunch.

En med jutesnöre hastigt skaftad fintandad såg för metall. Troligtvis har man kapat spik med den vid takarbeten under 50–60-talet.

I område TN påträffades två tråklykor med bearbetade ändar samt en käpp med skåra för fäste av snöre. Spåren efter bearbetning är tydliga dock är deras funktion okänd.

Tosterupsblomman, funnen av kyrkvaktmästare Anders Svensson. Insidan av blomman har spår efter svarvning och på utsidan syns rester av guldfärg. Troligtvis har den varit en dekorativ detalj på något nere i kyrkan.

En rosett i svart tyg.

Ett fragment från en tändsticksförpackning från Jönköpings tändsticksfabrik. Med tanke på den stora mängden lättantändligt material på kyrkvinden kan det inte ha varit säkert med en öppen låga där.

I område TN framkom denna medicinflaska i ofärgat glas. Kvar i mynningen satt rester av en kork. Innehållet har sedan länge torkat till en gulaktig krusta på insidan av flaskan.

Detalj av en sida ur en kyrklig bok, "herre, min dotter är nu strä...?en död; men kom och lägg dina händer...henne, så blifver hon lefvande." ur Matteus evangeliet.

Två käkfragment, en ryggkota och två revben utgjorde de ben som troligtvis kommer från människoskelett.

Detaljbild på tand i underkäken som syns högst till vänster i fotot ovan. Tanden uppvisar stort slitage och karies.

Bilaga 2 Bilder på ostädade och städade ytor samt byggnadsdetaljer.

I närheten av skorstenen vid område V2 och S2 låg ett cirka 0,50 m tjockt lager av pinnar. Troligtvis utgör dessa material till fågelbon. I förgrunden ligger byggavfall så som en jutesäck och tegelstenar, även söndertrasade tidningsblad från år 1901 ligger synligt. Foto taget från öst.

Profilbild tagen västerifrån på ett fack i område N3. Bilden visar det öst-väst gående remstycket och den nord-syd löpande bindbjälken som troligtvis kapats för att ge plats åt de nya valven år 1598. På bindbjälken finns två tydliga märken gjorda av hantverkaren. På bilden är facket österut ännu inte städat, där syns tydligt kulturlagernas omfattning.

Kyrkvaktmästarna Brittmarie Walther och Anders Svensson städar i område TN, klykan mitt i bild påträffades inte stående. Bild tagen från sydöst.

I svickeln vid område N2 påträffades stenar som kan tillhöra en valvbåge nere i kyrkan (1). Inga djupgående undersökningar gjordes i svicklarna då rasrisken bedömdes vara alltför påtaglig. Längs det stödbenet till vänster i bild, syns tydliga märken efter yxhugg (2). Överst i bild kan vi urskilja sentida tegelstenar murade i två skift (3). På bindbjälken finns spår som tyder på att virket blivit sågat med kransåg (4).

Foto taget från väst över travé 1 i östra änden av kyrkan. Valven över koret ses som fyra kullar. En travé är benämningen för en valvenhet. I Tostarps fall utgjordes en travé av fyra valv som på bilden ses som fyra kullar av tegel.

Detalj på en trädympling med bränd spets i område N2. Timmerman Jens Ingvad från Österlens Bygghantverk AB berättade att små brännmärken ibland påträffas uppe på kyrkvindar, detta tros ha förebyggt eldsvådor. Kanske kan detta vara ett sådant exempel.

Bilaga 3 Byggnadstekniska termer.

Bilden visar några byggnadstekniska benämningar på delarna i en takstol. Fotot visar kyrkvindens nordöstra hörn, notera att en av bindbjälkarna är kapad för att ge plats åt valvkonstruktionen i tegel.

2022

- 2022:1 Rådhuset i Helsingborg Kunskapsunderlag. Rådhuset 3, Helsingborg. Lena Hector och Carita Melchert.
- 2022:2 Munkarps kyrka, Munkarp 4:40, Höörs kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan. Carita Melchert.
- 2022:3 Värpinge 17:10, RAÄ 156:1, L1988:4998. Värpinge, Lunds socken, Lunds kommun, Skåne län. Schaktningsövervakning 2018. Aja Guldåker & Sebastian Boström.
- 2022:4 Innerstaden 2:1 – Lilla Fiskaregatan, RAÄ Lund 73:1, L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2017. Kristoffer Brink.
- 2022:5 Universitetet 1. RAÄ Lund 73:1, L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Schaktningsövervakning 2021. Sebastian Boström
- 2022:6 Lilla Fiskaregatan och Stora Gräbrödersgatan, fornlämning RAÄ Lund 73:1/Lämningsnr 1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2019. Gertie Ericsson.
- 2022:7 Sankt Petri Kyrkogata. RAÄ Lund /L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2020-2021. Sebastian Boström.
- 2022:8 Sankt Mikael 6. RAÄ Lund /L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2019. Krister Kàm Tayanin.
- 2022:9 Västra Mårtenstorget. RAÄ Lund /L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2020. Linnea Lidh
- 2022:10 Kv Eskil 20. RAÄ Lund /L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2017. Imelda Bakunic Fridén
- 2022:11 Apoteket Svanen, Apotekaren 11, Lunds kommun, Skåne län, Antikvarisk medverkan 2021-2022. Carita Melchert.
- 2022:12 Bredgatan etapp 3. RAÄ Lund 73:1/L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2017-2018. Sebastian Boström.
- 2022:13 Lund 73:1. RAÄ Lund 73:1/L1988:5459. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2017-2018. Krister Kàm Tayanin.
- 2022:14 Tosterups kyrka. Tosterups socken, Tomelilla kommun, Skåne län. Arkeologisk kyrkvindsstädning 2022. Krister Kàm Tayanin.

Tidigare nummer kan rekvireras från Kulturen, Kulturmiljöavdelningen
Telefon: 046-350406
E-post: arkeologi@kulturen.com